

Paulina Forma

Czynniki ułatwiające przejście dziecka przez proces rozwodowy rodziców

Resocjalizacja Polska (Polish Journal of Social Rehabilitation) 6, 151-160

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

*Paulina Forma**

Czynniki ułatwiające przejście dziecka przez proces rozwodowy rodziców

Wprowadzenie

Współczesna literatura przedmiotu jest bogata w opracowania dotyczące kwestii zaburzeń struktury rodziny, także te wynikające z rozwodu rodziców. Mimo obserwowalnego wzrostu publikacji z zakresu rozwodów, należy uzupełniać luki w tzw. literaturze specjalistycznej, o nowe, nieeksplorowane dotąd kwestie. Jedną z nich są czynniki, które mogą ułatwić dziecku przejście przez sytuację rozstania rodziców i rozpadu rodziny.

Należy pamiętać, iż rodzina jako mikrostruktura społeczna funkcjonuje w układzie społecznym, i jest jego częścią, dlatego też rozmaite zmiany systemu makrospołecznego w pewien sposób determinują funkcjonalność środowiska rodzinnego.

Współcześnie coraz wyraźniej widać dynamikę owych zmian w różnych sferach życia rodziny, której zmienia się struktura. Wyróżnić tu można:

- przeobrażenia rodziny, w tym udział w opiece rodziny bliższej i dalszej,
- miejsce szkoły w życiu dziecka rozwodzących się rodziców,
- rolę mediacji rodzinnych,
- pomoc psychologów i pedagogów.

Dzisiejsza przestrzeń życia dziecka w rodzinie przyjmuje zewnętrzne czynniki i włącza je do modelu życia i funkcjonowania wewnątrzrodzinnego¹. Jak słusznie podkreśla B. Matyjas² „dzieciństwo w tego typu środowiskach przybiera różne obrazy (witraże) zróżnicowane głównie emocjonalnie i społecznie, będące skutkiem zaniedbywania sensowności w postępowaniu, w chłodnym i surowym traktowaniu”.

* Dr Paulina Forma, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach.

¹ Por. H. Cudak, Zaburzenie struktury rodziny jako konsekwencja makrospołecznych uwarunkowań, *Pedagogika Rodziny Family Pedagogy*, nr 2(4)2012, ss. 7–17.

² B. Matyjas, *Dzieciństwo na wsi. Warunki życia i edukacji*, Wyd. Impuls, Kraków 2012, s. 38.

Wspomniane zmiany makrospołeczne, nie zawsze pozytywne w sferze emocjonalnej i społecznej, warunkują z pewnością funkcjonowanie i trwałość współczesnego małżeństwa i rodziny. Obraz wewnątrzrodzinnej sytuacji, uwzględniającej dobro dziecka coraz częściej zawiera tło, którym jest wzrost dezintegracji członków rodziny, konfliktowość, werbalna agresja, atomizacja ról społecznych, osłabienie więzi emocjonalnej czy też osłabienie autorytetu rodzicielskiego.

Literatura przedmiotu wyraźnie wskazuje, iż owe przemiany nie pozostają bez wpływu na kształt osobowości dziecka i jego zdrowia zarówno fizycznego, psychicznego, jak i ogólnospołecznego. Biorąc pod uwagę fakt, iż nie każde małżeństwo radzi sobie z problemami jakie napotyka na swej wspólnej drodze a większość konfliktów i nieporozumień małżeńskich kończy się rozpadem rodziny, to rozwód należy do jednych z najczęstszych i najtrudniejszych problemów współczesnego świata.

Jest to specyficzny i trudny czas, nie tylko dla rozstających się małżonków, którzy odczuwają żal, smutek, uczucie porażki i żalu, ale przede wszystkim dla ich dzieci. Stąd istotna jest konieczność wzmacniania kompetencji rodzinnych³. Dla dzieci bowiem rozstanie rodziców jest traumatycznym przeżyciem porównywalnym, do śmierci jednego z nich. Rozwód ma wpływ na psychikę dziecka i jego późniejsze funkcjonowanie w życiu dorosłym. Wpływa na jego zachowanie oraz poczucie własnej wartości.

Sposób radzenia sobie z sytuacją rozpadu rodziny przez dzieci zależy od wielu czynników. Jednym z nich jest funkcjonowanie rodziny przed kryzysem. Jednak najważniejsza jest postawa rodziców w trakcie i tuż po rozwodzie. To od nich zależy czy dziecko będzie szczęśliwe i kochane pomimo trudnej sytuacji w jakiej się znalazło. Porozumienie oraz pozytywne relacje między rozwiedzionymi współmałżonkami mogą pomóc dziecku odnaleźć się w nowej rzeczywistości. Szczęście dziecka nie zależy bowiem tylko od tego czy wychowuje się ono w pełnej rodzinie. Najważniejszy jest wzajemny szacunek pomiędzy rodzicami oraz miłość jako obdarzają dziecko i czas, który mu poświęcają.

Analiza danych statystycznych wskazuje, że do roku 2010 liczba rozwodów w Polsce wynosiła 59 tys., ale już rok później liczba ta wzrosła do 64 tys. Największy odsetek rozwodów zanotowano w Polsce w 2006 roku (ponad 70 tys.). Najczęściej były to rozwody bez orzekania o winie. Pozew o rozwód dwa razy częściej wносиły kobiety niż mężczyźni. Jednak orzekanie rozwodu z ich winy następowało bardzo rzadko. Z danych GUS i Rocznika Demograficznego wynika, iż największa liczba małżeństw rozpadła się w czasie pierwszych czterech lat trwania związku. Zarówno wiek mężczyzn jak i kobiet mieścił się w przedziale między 20 a 24 rokiem życia. W 2005 roku osoby należące do tej grupy stanowiły 53,3% ogółu kobiet i 51,8% mężczyzn. W roku 2013 liczba rozwodów w Polsce wyniosła 64 432.

³ Por. B.M. Nowak, Rola zasobów rodzinnych w przezwyciężaniu kryzysu wieloprogowego, „*Pedagogika Społeczna*”, nr 3(45), Rok XI 2012, s. 3.

Przyczyny rozbicia rodziny

Rozwód należy do jednych z najbardziej stresogennych doświadczeń w życiu każdego człowieka. W przeważającej większości jest on poprzedzony traumatycznymi i stresującymi sytuacjami, których jest naturalną konsekwencją.

Jak podaje literatura przedmiotu, do najczęstszych przyczyn rozwodów zalicza się: niezgodność charakterów, alkoholizm, zdradę małżeńską, brak miłości w małżeństwie, agresję i przemoc współmałżonka, niezadowolające współżycie seksualne, niemożność lub niechęć posiadania dzieci, niezadowolenie z podziału obowiązków domowych, nieporozumienia wynikające z trudnej sytuacji finansowej, trudną sytuację mieszkaniową, dłuższą nieobecność jednego ze współmałżonków. Zasadniczym jednak powodem rozpadu związku małżeńskiego jest niedojrzałość psychiczna i uczuciowa współmałżonków. Do tego rodzaju przyczyn możemy także zaliczyć: chorobę psychiczną, odbywanie kary więzienia, znaczną różnicę wieku między współmałżonkami, różnice w poziomie wykształcenia czy brak poczucia odpowiedzialności za rodzinę.

Należy zaznaczyć, że powyższe przyczyny powodują dezintegrację życia rodzinnego, osłabiają i zrywają więzi uczuciowe między wszystkimi członkami rodziny, w tym również dziećmi jakie udało się przez lata zbudować. Konflikty i napięcia ranią wszystkich członków rodziny, utrzymują ich w ciągłym napięciu, strachu i zagrożeniu.

Często przyczyną konfliktów małżeńskich, a co za tym idzie rozpadu związku jest niezgodność wyobrażeń małżonków o ich życiu z rzeczywistością, a więc tzw. niezgodność charakterów. Przyzwyczajenia współmałżonka czy też poglądy wyniesione z domu rodzinnego często ujawniają się dopiero po ślubie, a ich intensywność i niezgodność z poglądami drugiego z małżonków mogą trwale zniszczyć więzy emocjonalne i doprowadzić do rozpadu małżeństwa.

Analiza przyczyn rozbicia rodziny wskazuje, iż można je podzielić na makroprzyczyny – tj. czynniki społeczno-obyczajowe oraz przyczyny bezpośrednie, takie jak:

- ukształtowane wzorce ról małżeńskich i rodzicielskich, relacji i rozwiązywania konfliktów,
- uwarunkowania osobowościowe,
- czynniki na bieżąco zakłócające funkcjonowanie małżeństwa i rodziny: zdrady, nadużywanie alkoholu, narkomania, patologia społeczna, niedobór seksualny, problemy ekonomiczne, odmiennosc poglądów, postaw i oczekiwań,
- specyficzne (choroba psychiczna, poważne dolegliwości somatyczne, śmierć w rodzinie).

P. Bohannon do podstawowych przejawów rozbicia rodziny zalicza: naruszenie wszystkich sfer funkcjonowania: psychicznej, społecznej, a nawet fizjologicznej oraz zakłócenie relacji między wszystkimi członkami rodziny wymuszające przekształcania w jej strukturze

i funkcjach; zmiany formalnoprawne, środowiskowe, rodzicielskie, emocjonalne oraz w obrębie tożsamości poszczególnych członków⁴.

Przechodząc do wyłonienia czynników ułatwiających dziecku przejście przez formalne rozstanie się rodziców należy wspomnieć, iż rozwód jest procesem, który posiada określoną dynamikę. Można w nim wyodrębnić poszczególne etapy, które zobrazowano poniżej.

Napięcia → Konflikty → Dezintegracja → Deprywacja
→ Dysfunkcjonalność → Rozpad → formalny/nieformalny → ROZWÓD

Rycina. 1 Etapy rozpadu rodziny

Źródło: opracowanie własne.

W zależności od przebiegu i czasu trwania powyższych etapów schemat rozpadu rodziny jest różny w danej rodzinie. Mają na niego także wpływ czynniki wewnętrzne i zewnętrzne. Mimo różnic pomiędzy rodzinami, których dotyczy problem rozwodu, zaburzenia występujące u poszczególnych członków rodziny są tożsame. I tak objawy prezentowane przez dziecko zdaniem A. Czeredreckiej⁵ „to:

I. Silna koncentracja emocjonalna i poznawcza na konflikcie rodzinnym.

- poczucie odrzucenia „spotkała mnie krzywda”,
- poczucie winy, że „przyczyniło się do rozstania rodziców” (3–5-letnie zwłaszcza), że „nie potrafiło temu zapobiec (dzieci starsze) – potrzeba karania siebie, zachowania autoagresywne,
- magiczne życzenie, żeby rodzice wrócili do siebie (ponieważ nie zostaje zrealizowane staje się urazem oddziałującym na dorosłe życie); snucie fantazji, wyobrażeń, że wszystko jest znowu dobrze, że jest tak jakby rodzice byli razem.

II. Niezaspokojenie podstawowych potrzeb psychicznych: bezpieczeństwa, opieki i oparcia, afiliacji.

Przyczyny:

- życie w ciągłej niepewności co do uczuć opiekuna (głównego i drugiego: czy mnie kocha, czy mu zależy, czy mnie nie wyrzuci),
- obawy, że w każdej chwili może zmienić środowisko (zdobywanie doświadczenia, że nic od niego nie zależy – gdzie i z kim przebywa),
- obawy przed odtrąceniem przez głównego opiekuna – tak jak spotkało któreś z opiekunów: Jeśli zrobię coś nie tak, to zostaną surowo ukarani.

III. Osłabienie mechanizmów radzenia sobie w sytuacjach trudnych (konsekwencja niezaspokojonych potrzeb).

⁴ Por. P. Bohannon, The six stadions of divorce. W: Bohannon P. (ed.), *Divorce and after*, New York, Doubleday, 1970, cyt. za M. Beisert, *Rozwód. Proces radzenia sobie z kryzysem*, Wyd. Fundacja Humaniora, Poznań 2000, s. 29–55.

⁵ A. Czeredrecka, *Rozwód a rywalizacja w opiekę nad dziećmi*, Wyd. Lexis Nexis, Warszawa 2010, s. 66.

- bezradność i bezsilność – na skutek zmian w życiu, na które dziecko nie ma żadnego wpływu i których nie jest w stanie kontrolować; w konsekwencji – niższy poziom aspiracji, wykształcenie postawy bierno-zależnej lub bierno-agresywnej,
 - zachowania regresywne – typowa reakcja dziecka na wszelkie zmiany zachodzące w życiu, które były sprzeczne z jego wyobrażeniami, wolą (niebezpieczne, jeśli trwają dłużej niż 3 tygodnie – jeśli się utrwalają dziecko nie potrafi adaptować się do nowych, trudnych sytuacji,
 - przejawy buntu – reakcje ucieczkowe jako wynik frustracji i złości z powodu zmian w życiu, przyjmują postać wandalizmu, drobnych kradzieży, nadużywania alkoholu lub narkotyków, wczesnego zainteresowania seksem, sekty,
 - reakcje psychosomatyczne – jako wyraz nierozładowanej złości (tłumienie agresji) występują niemal zawsze przy poważnych zaburzeniach rozwoju psychicznego: alergiczne reakcje, problemy układu oddechowego, nawet astma, związane ze sferą żywienia (nadmiernie przejadanie się i niedojadanie),
 - poczucie przeciążenia – z powodu oczekiwań „dorosłych” reakcji dziecko, bezradność opiekuna, która prowadzi czasem do zmiany ról (dziecko opiekuje się matką/ojcem); częściej odnosi się do dzieci zajmujących pozycje starszych w rodzeństwie, jedynaków; „powiernik zastępujący partnera”; rodzic mówi: „Moje dziecko jest znacznie bardziej dojrzałe, dorosłe – nie daje mu możliwości przeżycia jego dzieciństwa.
- IV. Ograniczenie zainteresowań kontaktami społecznymi, a w konsekwencji ich zubożenie.
- depresja (często nie zdiagnozowana, bo nie takie dziecko zachowuje się cicho i spokojnie, nie sprawia żadnych trudności wychowawczych, izoluje się od otoczenia; przyjmuje formy nieangażowania się w kontakty z rówieśnikami, poszukiwanie samotności, płacliwość, utrata apetytu, bezsenność, myślenia i fantazjowanie o utracie i śmierci,
 - zaburzenia zachowania (skrajna forma – przestępczość) – zachowania buntownicze, wrogość i agresja wobec otoczenia jako rozładowanie negatywnych uczuć wobec rodziców, czasem – wołania o pomoc z zewnątrz; dziecko chce zwrócić na siebie uwagę, zostaje odrzucone – sztuka innej grupy odniesienia (często patologiczna)”.

Czynniki ułatwiające przystosowanie się dziecka do sytuacji rozwodu

Dziecko wzrastające w środowisku, w którym rodzice podjęli decyzję o rozwodzie przechodzi przez różne stadia przystosowania się do owej sytuacji. Zestawiono je w postaci tabelarycznej (tab. 1).

W procesie rozwodu rodziców dzieci podobnie, jak i rodzice przechodzą etapy adaptacji, które są uzależnione od wielu czynników. Za podstawowe w literaturze przedmiotu uważa się:

1. Stabilność i ciągłość warunków życiowych⁶:

- materialna,
- przystosowanie emocjonalne i społeczne głównego opiekuna (jakie wzorce prezentuje),
- minimalizacja konfliktów między rodzicami w czasie trwania sytuacji rozwodowej,
- współpraca dotycząca problemów wychowawczych,
- regularne kontakty z drugim opiekunem.

Tabela 1. Stadia przystosowania się dziecka do sytuacji rozwodu

Lp.	Stadium przystosowania się dziecka
1	Poznanie (uświadomienie sobie) realności zerwania małżeństwa przez rodziców
2	Wyłączenie się z konfliktu między rodzicami (zdobycie dystansu)
3	Zaakceptowanie straty odpowiednio do poziomu rozwoju dziecka
4	Stawienie czoła złości i samo obwinianiu
5	Zaakceptowanie nieodwracalności rozwodu
6	Uzyskanie realistycznych wyobrażeń i oczekiwań dotyczących relacji z opiekunami.

Źródło: opracowanie własne.

2. Zdolność do prawidłowego rozwoju pomimo trudnych warunków:

- predyspozycje temperamentalne (dzieci o mniejszej reaktywności, pobudliwości, zrównoważone mają większe szanse na dobre przejście przez tę trudną sytuację),
 - szczególne uzdolnienia i walory (zwracają na nie uwagę, to możliwość ujęcia emocji, rozładowania napięć przez coś co umie, lubi),
 - wysoki poziom rozumienia sytuacji społecznej i kontroli wewnętrznej,
 - dbałość opiekunów o wytworzenie u dziecka poczucia własnej wartości i świadomości własnych uzdolnień ; im bardziej dziecko jest świadome własnych możliwości, tym lepiej, szybciej przystosuje się społecznie, rozwinię się jego tożsamość,
 - wsparcie i pomoc ze strony innych osób znaczących.
3. Więzy uczuciowe, a zwłaszcza akceptacja i okazywanie miłości ze strony obydwójga rodziców.
 4. Rola relacji z rodzeństwem – możliwość porozumienia się z kimś bliskim, który podobnie jak ono przeżywa tę sytuację.
 5. Pomoc specjalistyczna udzielona w odpowiednim momencie: mediacje, konsultacje, poradnictwo.

⁶ Por. M. Farnicka, Jak sobie poradzić z rozwodem rodziców (według koncepcji Wallerstein), „Problemy Rodziny”, nr 2–3, s. 67–71.

J. Wallerstein⁷ twierdzi, iż proces radzenia sobie z rozwodem rodziców może trwać nawet 10 lat. Aby zaakceptować zmiany dziecko musi wykonać sześć zadań:

1. Uświadomić sobie rozpad małżeństwa rodziców. W tym przypadku dużą rolę odgrywają rodzice, którzy powinni pomóc dziecku w zrozumieniu tego co się dzieje, jakie są przyczyny zaistniałego stanu rzeczy oraz na czym będą polegały zmiany.
2. Oderwać się od konfliktu rodziców. Podstawa przejścia przez ten etap jest powrót do zwykłych zajęć nie związanych bezpośrednio z domem. Zajęcia szkolne czy spotkania z rówieśnikami to rzeczy, które bezwzględnie pomagają w radzeniu sobie z problemami w środowisku domowym. Dziecko potrzebuje bowiem grupy wsparcia w postaci przyjaciół, rodziny czy szkoły.
3. Uporać się ze stratami wynikającymi z rozwodu. Zadanie to polega na przezwyciężeniu uczucia bezsilności, upokorzenia i odrzucenia. W tym okresie dziecko powinno starać się utrzymać więzi emocjonalne z obojgiem rodziców.
4. Radzić sobie z gniewem i samoobwinianiem się. Największą rolę odgrywa tu przebaczenie rodzicom. Pomaga to pozbyć się narastającego gniewu i utrzymać wewnętrzny spokój oraz pogodzić się z żalem związanym ze stratą jednego z rodziców.
5. Zaakceptować trwałość rozwodu. Na tym etapie dziecko powinno pogodzić się z faktem, iż rozwód jest rzeczą trwałą. Pomóc w tym może uświadomienie sobie przez dziecko tego, że jest się odrębną jednostką a nie tylko częścią rodziny, która się rozpada. Emocjonalne odłączenie się od rodziców i problemów domowych pomaga dziecku zaakceptować rozwód rodziców i spojrzeć na niego z dystansu.
6. Pozbyć się lęku przed obdarzaniem uczuciem. Dziecko opracowuje strategię mającą na celu uchronienie się przed kolejną stratą. Strategie te nie zawsze mają pozytywną postać. I tak obok uczciwości, lojalności i rozważliwego dziecka może stać się nadmiernie ostrożne, rozwiązłe, cyniczne. Często strategią jest również zaprzeczanie trwałości związku.

A. Czeredrecka⁸ twierdzi, że jeżeli dziecko nie zaadaptuje się do sytuacji rozwodu to zafiksuje się i inne sytuacje będzie traktować w ten sam sposób, będzie bardziej podatne na zranienie. Wyróżniła tu:

- a) fiksację na poczuciu winy – poczucie, że jest dziecko winne sytuacji, będzie brać je na siebie,
- b) magiczne życzenia – ucieczka w fantazję, nie godzenie się z rzeczywistością, niechęć do zrozumienia sytuacji.

W procesie rozwodowym wyraźnemu naruszeniu niejednokrotnie podlega funkcja opiekuńcza, a w jej ramach zadanie, jakim jest zapewnienie poczucia bezpieczeństwa

⁷ Por. J. Wallerstein, S. Blakeslee, *Rozwód, a co z dziećmi*, Wyd. Z i S-ka, Poznań 2005, s. 45.

⁸ Por. A. Czeredrecka, T. Jaśkiewicz-Obydzińska, The factors Neutralising Development Disorders in Children from Broken Families. W: G. Davies, S. Lloyd-Bostock, M. Mc Muran, C. Wilson (eds.), *Psychology, Law and Criminal Justice*, Walter de Gruyter, Berlin 1996, s. 240–247.

względem dziecka. Niezaspokojona potrzeba bezpieczeństwa powoduje z kolei poważne problemy w rozwoju psychicznym dziecka.

Jak donosi praktyka psychopedagogiczna⁹ niejednokrotnie rodzice próbują rekompensować to nadmiernym spełnianiem oczekiwań materialnych i pozornym liberalizmem; zdarza się także postępowanie przeciwne – niezaspokajanie podstawowych potrzeb (także biologicznych), pozostawianie dziecka bez opieki czy wręcz porzucanie go.

W literaturze przedmiotu wyróżnia się dodatkowo inne formy nadużyć ze strony rodziców, takie jak np.:

- a) stosowanie przemocy fizycznej,
- b) stosowanie przemocy emocjonalnej,
- c) wykorzystywanie seksualne.

Należy zatem zwrócić szczególną uwagę, jakie czynniki różnicują kompetencje rodzicielskie w sytuacji rozvodu. Zdaniem A. Czeredreckiej¹⁰ główne z nich to: zdolność zapewnienia dziecku stabilnego środowiska wychowawczego, wrażliwość na potrzeby dostosowane do rozwoju dziecka, zdolność zrozumienia i zaspokojenia jego obecnych i przyszłych potrzeb (więzi, postawy, uczucia) i nieautorytarna postawa wobec dziecka, prawidłowa więź emocjonalna z nim i stymulowanie jego rozwoju poznawczego.

Wspomniana Autorka wyróżniła także etapy przystosowania się rodziców do sytuacji rozbicia rodziny, tj.: uświadomienie sobie rozbicia rodziny, separację, podjęcie kroków prawnych, uregulowanie formalne i nieformalne pozwalające na przywrócenia stabilizacji w nowo powstałych środowiskach rodzinnych.

Podsumowanie

Rozstający się rodzice muszą pamiętać, iż nadal trwa ich rola rodzicielska, rola matki i ojca mimo tzw. „wyjścia” z roli małżeńskiej. Dlatego ważny jest wzajemny dialog i wsparcie członków rodziny, bo ono powoduje atomizację i indywidualizację zachowań, osobno rodziców i dzieci w środowisku rodzinnym. Niezwykle cennym może okazać się próba mediacji, pomoc profesjonalistów pedagogów, psychologów czy też pomoc rodziny oraz szkoły. Jak wykazują badania pedagogiczne większość spraw i konfliktów małżeńskich często pozostaje „utajonych” i małżonkowie pozostają sami ze sobą i swoim problemem, które „odbijają się” na dzieciach. Rodzi to niebezpieczeństwo z jednej strony eskalacji zachowań niewłaściwych, z drugiej izolacji dzieci, zwłaszcza, jeśli rozstanie rodziców przybiera drastyczniejsze formy.

⁹ Własne obserwacje rodzin rozwodzących się rodziców zgłaszające się na badanie do ROD-K, por. P. Forma, Rodzinny Ośrodek Diagnostyczno-Konsultacyjny jako instytucja wspierająca rodzinę. W: B. Matyas, R. Stojcka-Zuber (red.), *Opieka i wychowanie w rodzinie, szkole i środowisku*, Wyd. AŚ, Kielce 2007, s. 133–142.

¹⁰ A. Czeredrecka, *Rozwód a rywalizacja w opiekę nad dziećmi*, Wyd. Lexis Nexis, Warszawa 2010, s. 91.

Streszczenie

Dzisiejsza rzeczywistość uwidocznia znaczące przemiany w funkcjonowaniu rodziny, ale również zmiany w makrostrukturze społecznej. Implikują one tworzenie się współcześnie nowego modelu funkcji, struktury i wartości życia rodzinnego. Wyrazem tych zmian jest także nasilanie się sytuacji kryzysowych i wzrost konfliktowości wewnątrzrodzinnej i wewnątrzmałżeńskiej prowadzący w efekcie do rozpadu podstawowego środowiska życia dziecka.

Niniejszy artykuł stanowi próbę wyróżnienia czynników, które mogłyby ułatwić dziecku przejście przez proces rozwodowy rodziców.

Słowa kluczowe: rodzina, zaburzenia struktury rodziny, rozbięcie rodziny, rozwód, dobro dziecka.

Abstract

Factors facilitating passing the child through a divorce trial of parents

Today's reality is showing meaning transformations in functioning of the family, but also the change in the social macrostructure. They are entailing the formation in our times of the latest model of the function, the structure and the value of the family life. Also intensifying is a word of these changes of contingencies and increase in the combativeness inside family and in the marriage driver in the end to the disintegration of the essential environment of the life of the child.

The present article constitutes the attempt to distinguish factors which could facilitate passing by a divorce trial parents for the child.

Key words: family, disorders of the family structure, breaking up a family, divorce, good of the child.

Bibliografia

- Adamski F. (2002), *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Kraków.
- Bohannon P. (1970), The six stadions of divorce. W: Bohannon P. (ed.), *Divorce and after*, New York, Dumbleday, cyt. za M. Beisert, *Rozwód. Proces radzenia sobie z kryzysem*, Wyd. Fundacja Humaniora, Poznań 2000.
- Corman A. (2007), *Rozwód doskonały*, Kraków.
- Cudak H. (2011), Edukacja prorodzinna młodzieży jako przyszłych rodziców, „*Pedagogika Rodziny*”, nr 1(3).
- Cudak H. (2005), *Funkcjonowanie dzieci z małżeństw rozwiedzionych*, Toruń.
- Cudak H. (2011), *Zagrożenia emocjonalne i społeczne dzieci z rodzin rozwiedzionych*, Toruń.
- Cudak S. (2007), *Pedagogika rodziny*, Kielce.
- Czeredrecka A. (2010), *Rozwód a rywalizacja w opiekę nad dziećmi*, Wyd. Lexis Nexis, Warszawa.
- Czeredrecka A., Jaśkiewicz-Obydzińska T. (1996), The factors Neutralising Development Disorders in Children from Broken Families. W: G. Davies, S. Lloyd-Bostock, M. Mc Muran, C. Wilson (eds.), *Psychology, Law and Criminal Justice*, Walter de Gruyter, Berlin.

- Drzewiecki M. (2004), *Rozwód i separacja*, Warszawa.
- Farnicka M., Jak sobie poradzić z rozwodem rodziców (według koncepcji Wallerstein), „*Problemy Rodziny*”, nr 2–3
- Forma P. (2007), Rodzinny Ośrodek Diagnostyczno-Konsultacyjny jako instytucja wspierająca rodzinę. W: B. Matyjas, R. Stojecka-Zuber (red.), *Opieka i wychowanie w rodzinie, szkole i środowisku*, Wyd. AŚ, Kielce.
- Herbert M. (2005), *Rozwód w rodzinie*, Gdańsk.
- Matyjas B. (2008), *Dzieciństwo w kryzysie. Etiologia zjawiska*, Wyd. Żak, Warszawa.
- Prajsner M. (2002), Rodzina dysfunkcyjna, „*Remedium*”, nr 5.
- Rocznik Demograficzny 2013.
- Wallerstein J., Blakeslee S. (2005), *Rozwód, a co z dziećmi*, Wyd. Z i S-ka, Poznań.